

INTRODUCCIÓ

Mandaré el Rey, mi señor,
que me corten la cabeza,
por desgraciado y sin dicha,
no por delitos que tenga.

Antonio MIRA DE AMESCUA, *La adversa fortuna de Don Bernardo de Cabrera*,
Jornada segona, vv. 1809-1812.

Amb aquestes paraules es lamenta Bernat de Cabrera del, segons ell, injust destí que l'espera. Les pronuncia durant la segona part d'una bilogia del subgènere del drama històric anomenat *de validos* o *de privanza*, que fins fa no massa encara s'atribuïa a Lope de Vega. Però fou segurament un contemporani granadí seu, el dramaturg Antonio Mira de Amescua, qui va escriure aquella obra, inspirant-se en la trajectòria vital del vescomte Bernat II de Cabrera —més en concret, en les seves etapes de màxim ascens polític i de posterior caiguda—. És clar que de Mira de Amescua no es podia esperar un rigor històric que n'encorsetés la creativitat i el desviés del seu objectiu literari. No obstant això, val a dir que el seu Don Bernardo s'adiu força bé amb la idea general que avui dia es té d'aquell vescomte: la d'un alt noble prou capaç de guanyar-se la confiança del rei Pere el Cerimoniós per esdevenir-ne el seu «gran privat» —com sovint se'l sol anomenar—, i tan dissortat com per convertir-se inmerescudament en víctima d'un monarca desagraït i cruel que el faria decapitar.¹

Pel seu perfil personal, pel seu pes polític i militar i pel seu tràgic final, Bernat II és considerat a dins i a fora de Catalunya no ja un dels grans vescomtes de Cabrera, sinó el més rellevant de tots, amb l'excepció de Sicília,

---

¹ *La próspera fortuna* i *La adversa fortuna de Don Bernardo de Cabrera* les ha editades Antonio Serrano Agulló a Agustín DE LA GRANJA (coord.), *Antonio Mira de Amescua. Teatro Completo*, vol. 3, Granada, Universidad de Granada, 2003, pp. 23-326. Vegeu també Antonio SERRANO AGULLÓ, *Teatro e historia en Mira de Amescua: Don Bernardo de Cabrera*, Kassel, Reichenberger, 2006.

on aquesta plaça l'ocupa el seu nét Bernat IV de Cabrera.² La preferència siciliana per Bernat IV és del tot lògica si hom té en compte que l'any 1392 esdevindria el primer comte de Modica d'origen hispànic, assolint amb els anys una posició de poder en la cort de Martí el Jove només comparable a l'adquirida pel seu avi patern. En la seva condició de «hombre muy notable, de casa real —e casi la segunda persona del rey en poderío en Aragón, mayormente en Cecilia [*Sicília*], l'escriptor castellà Alfonso Martínez de Toledo li dedicà una anècdota al seu *Arcipreste de Talavera* o *Corbacho*, editat per primera vegada a les darreries del segle XV.³

Ambdós Bernats, avi i nét, pertanyien a una de les famílies més antigues i més poderoses de l'alta aristocràcia catalana dels segles centrals i finals de l'Edat Mitjana, de la que Santiago Sobrequés deia a *Els Barons de Catalunya* que entre les «vescomtals, la de Cabrera fou una de les més afortunades».⁴ Però malgrat la seva rellevància, el cert és que el grau de coneixement que se'n té segueix sent encara molt bàsic. El propòsit principal d'aquest llibre és millorar-ne i ampliar-ne aquest coneixement per a l'etapa compresa entre 1199 i 1423.

OBJECTE D'ESTUDI I ESTAT DE LA QÜESTIÓ

Dels orígens de la família al destí del seu patrimoni

La família dels vescomtes de Cabrera, que, com ja ha advertit Antoni Pladevall, convé no confondre amb la dels seus feudataris del castell osonenc de Cabrera —una confusió força freqüent, ja que compartien cognom— tingué continuïtat durant disset generacions fins a la mort l'any 1526 de la darrera hereva per via legítima, Anna I de Cabrera, besnéta de Bernat IV, comtessa de Modica i vescomtessa de Cabrera i Bas.⁵ En serien divuit si comptéssim la dels seus nebots il·legítims, Anna II i Antic. Per raons òbvies, no és aquest el lloc per exposar de manera detallada les vicissituds del llinatge, molt menys encara la d'aquells individus que en formaren part en el pe-

² Bernat II de Cabrera ha estat convertit en protagonista d'un drama pel veneçolà José Heriberto García de Quevedo a mitjan segle XIX, escrit a instància del marquès de Molins —mecenes aleshores de José Zorrilla—, així com coprotagonista amb el Cerimoniós de la novel·la de Jesús Mestre *El poder i la dignitat*, editada el 2005. Fins i tot l'escriptor Ildefonso Falcones li ha reservat alguna escena al seu supervendes *L'església del mar*, que l'any 2018 ha fet el salt a la televisió de la mà d'Atresmedia, Televisió de Catalunya, Netflix i Diagonal TV.

³ Alfonso MARTÍNEZ DE TOLEDO, *Arcipreste de Talavera o Corbacho*, part 1, cap. 17 [edició a cura de Michael Gerli, Madrid, Càtedra, 1979].

⁴ Santiago SOBREQUÉS I VIDAL, *Els Barons de Catalunya*, Barcelona, Base, 2011, p. 62 [primera edició de 1957].

⁵ Vegeu Antoni PLADEVALL I FONT, «Castell de Cabrera», dins Pere Català Roca (dir.), *Els Castells Catalans*, vol. 4, Barcelona, Rafael Dalmau, 1993, p. 771.

ríode que vol cobrir el present estudi. Tanmateix, convindria fer-ne ni que sigui un esbós abans d'entrar definitivament en matèria.

La història de la nissaga arrenca amb Amat de Montsoriu, home assidu a l'entorn dels comtes de Barcelona, Girona i Osona durant el decenni de 990 que arribaria a ser designat marmessor pel comte Borrell II en el testament d'aquest del 24 de setembre de 993 (Figura 1).⁶ L'any 1018 era ja vescomte de Girona. Amat transmetria el càrrec vescomtal a la seva filla Ermessenda, que al seu torn el transferiria a qui el gener de 1032 era el seu espòs, un Guerau de Cabrera procedent segurament de la família dels vescomtes de Besalú. La mateixa que deu anys abans tenia alguns dels seus membres acusats d'haver usurpat béns eclesiàstics pel bisbe Oliba de Vic, i, en conseqüència, amenaçats amb l'excomunió per l'arquebisbe de Narbona.⁷ Els vescomtes gironins Ermessenda i Guerau serien els fundadors del monestir de Sant Salvador de Breda. El seu fill i hereu Ponç Guerau s'intitulava també vescomte, certificant així el procés d'apropiació familiar del càrrec vescomtal gironí i la seva conversió en títol hereditari, que havia començat en els temps del seu avi Amat.

Mitjançant el seu segon matrimoni amb Ledgarda, filla d'Arnau Mir de Tost, Ponç I Guerau no només obtindria per via conjugal un nou títol senyorial, el d'Àger, que podria llegar als seus successors, sinó que assentaria també les bases d'una política urgellenca que atreuria l'atenció de la família fins al segle XIII.⁸ Com es veurà més endavant, la instal·lació en territori urgellenc, la incorporació del patrimoni creat per Arnau Mir i els posteriors enllaços matrimonials amb membres de la mateixa família comtal d'Urgell, facilitarien la seva entrada en la disputa pels drets a la successió del comte Ermençol VIII. Alhora, la irrupció dels vescomtes de Girona en el tauler polític de Ponent comportaria també la seva incorporació a la nòmina d'aristòcrates catalans que participarien en els assumptes dels regnes de Castella i de Lleó i que, fins i tot, prendrien muller en aquelles contrades. Tot indica que el primer vescomte de Girona i Àger en fer-ho hauria estat Guerau II Ponç, fill i successor de Ponç I Guerau. Havent participat en la segona i en la tercera

⁶ Antoni UDINA ABELLÓ, (ed.), *Els testaments dels comtes de Barcelona i dels reis de la Corona d'Aragó. De Guifré Borrell a Joan II*, Barcelona, Fundació Noguera, 2001, doc. 6, p. 77.

⁷ Ramon ORDEIG I MATA (ed.), *Diplomatari de la catedral de Vic (Segle XI)*, fasc. 1, Vic, Patronat d'Estudis Osonencs, 2000, doc. 816 (començaments de 1022).

⁸ A l'entorn seu hi ha abundant bibliografia. La clàssica la devem sobretot a Eduardo Corredra i a la monografia que Josep Lladonosa va escriure per la col·lecció «Episodis de la Història» de l'editorial Rafael Dalmau. Vegeu els treballs més recents a destacar sobre la figura d'Arnau Mir i l'origen del vescomtat d'Àger, a Francesc FITÉ I LLEVOT, Eduard GONZÁLEZ I MONTARDIT, *Arnau Mir de Tost: un senyor de frontera al segle XI*, Lleida, Universitat de Lleida, 2010; i Flocel SABATÉ I CURULL, «La création de la vicomté d'Àger», dins Pierre Chastang, Patrick Henriot, Claire Soussen (dirs.), *Figures de l'autorité médiévale. Mélanges offerts à Michel Zimmermann*, Paris, Publications de la Sorbonne, 2016, pp. 235-250.

conquestes cristianes de Balaguer —la de l'any 1101 i la definitiva de 1105—, Guerau II Ponç combatria després al servei del rei aragonès Alfons I el Bataller en la guerra que aquest mantindria entre 1111 i 1114 amb la seva esposa Urraca, filla d'Alfons VI de Lleó, i, a més, maridaria en terceres nocces amb una tal Gelvira, nascuda probablement en el si d'una família noble del regne de Lleó.

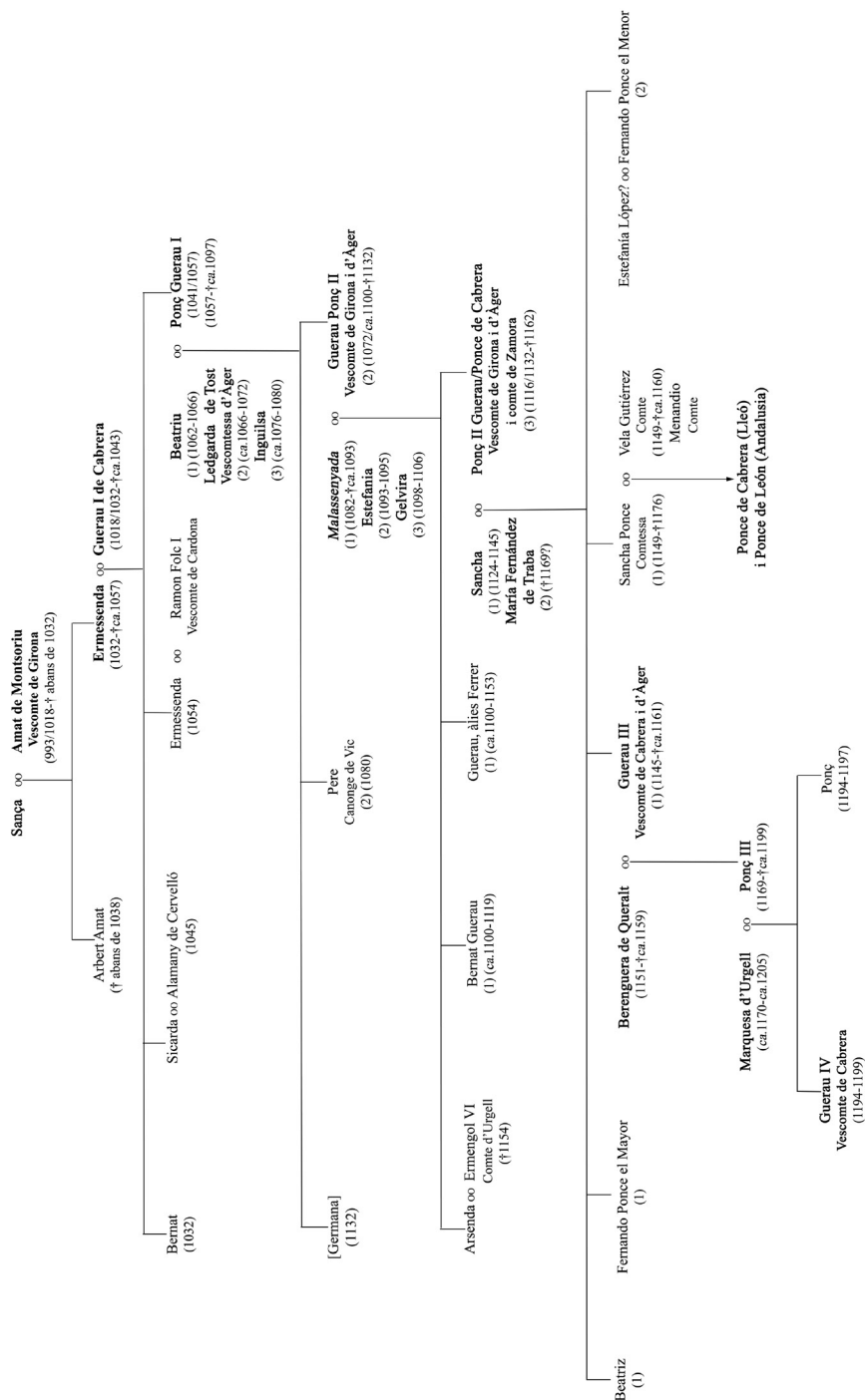
És gairebé segur que tant l'experiència lleonesa del vescomte Guerau II Ponç com l'origen de la seva tercera muller tindrien una influència decisiva en la marxa precisament al regne lleonès del fill comú d'ambdós, Ponç II Guerau. Aquest darrer començaria a fer fortuna estant al servei d'Alfons VII l'Emperador, que el convertiria en comte de Zamora i en el seu majordom en el decurs del decenni de 1140. Amb el temps, això faria que se'l conegués com el comte *Ponce de Cabrera*. Durant molt de temps s'ha dubtat seriosament de la possibilitat que Ponç II Guerau i el comte Ponce fossin la mateixa persona. Es tracta d'una controvèrsia que en el decenni de 1950 François Pirot batejà com «el problema del comte Ponç».⁹ Tot apunta, però, a que Ponç II Guerau i Ponce eren la mateixa persona. Per altra banda, les dues dames que esdevindrien les seves esposes haurien estat també filles de famílies de la mateixa aristocràcia lleonesa. De la primera, anomenada Sancha, el comte-vescomte Ponç II Guerau tindria almenys un fill, Guerau III, que esdevindria el seu successor a terres catalanes a mitjan segle XII, i que, entre altres coses, seria el fundador del priorat torderenc de Santa Maria de Roca Rossa.

Seria justament a partir d'aquell moment que els vescomtes de Girona i Àger, adaptant-se a les noves modes que s'estaven estenent entre les famílies poderoses de l'Europa Occidental, començarien a variar els seus costums antroponímics, abandonant així els noms compostos a dos elements en favor d'altres d'un sol element més un cognom familiar; aquest darrer quedaria incorporat des d'aleshores al títol que feia temps que aquells detenien, facilitant en endavant que se'ls identifiqués com a vescomtes de Cabrera, mentre l'adopció d'unes armes —és a dir, d'un emblema heràldic— pròpies lligades precisament al cognom familiar, en permetria el reconeixement públic. I seria també aleshores quan la política urgellenca dels Cabrera, en particular la matrimonial, els donaria drets a la successió del comtat d'Urgell.

---

⁹ François PIROT, *Recherches sur les connaissances littéraires des troubadours occitans et catalans des XIIe et XIIIe siècles. Les "sirventes-ensenhamens" de Guerau de Cabrera, Guiraut de Calanson et Bertrand de Paris*, Barcelona, Real Academia de Buenas Letras, 1972. A banda de la del mateix Pirot, el debat compta amb contribucions com les de Jaime Villanueva, Joaquim Miret i Sans, Santiago Sobrequés, Vicenç Coma i Soley, Jaume Coll i Castanyer o Francesc Fité i Llevot. A tall d'introducció, vegeu S. SOBREQUÉS I VIDAL, *Els Barons de Catalunya*, pp. 64-65.

FIGURA 1. De vescomtes de Girona a vescomtes de Cabrera.

Com es veurà més endavant, les creixents desavinences polítiques del successor del tercer Guerau en la línia vescomtal, Ponç III de Cabrera, amb el comte Ermengol VIII d'Urgell i els primers reis d'Aragó de la dinastia de Barcelona, sumades a la decisió del Guerau de Cabrera trobador, fill del mateix Ponç III i de la seva muller Marquesa d'Urgell (germana d'Ermengol VIII), i a la del seu propi hereu, el futur Ponç I d'Urgell, de fer valer els drets que tenien al comtat d'Urgell una vegada mort sense hereus mascles el germà de Marquesa, comportaria a la llarga una consecució de xocs militars amb Alfons el Cast, Pere el Catòlic i Jaume el Conqueridor. A canvi de quedar-se al marge de les campanyes de Mallorca i de València, els conflictes pel comtat d'Urgell reportarien als Cabrera l'adquisició d'un títol comtal que els successors del comte urgellenc Ponç I mantindrien en les seves mans fins a la mort del seu nét Ermengol X l'any 1314. Per la seva banda, el segon fill mascle de Guerau IV de Cabrera, Guerau V, continuaria la línia dels antics vescomtes de Girona, desproveïda aleshores ja d'uns drets a la dignitat vescomtal d'Àger que havien estat incorporats precisament per la branca urgellenca dels Cabrera (Figura 2).

El vescomte Guerau V de Cabrera i els seus descendents centrarien la seva atenció preferentment en uns dominis dels quals era originària la seva família i que, des de feia temps, rebien el nom de «vescomtat de Cabrera», així com en la veïna baronia de Montclús, que el seu fill Ramon adquiriria avançada la dècada de 1270. Des de mitjan segle XIII, per exemple, això es traduiria en iniciatives com ara la fundació de la vila d'Hostalric i la concessió de franqueses als habitants de la vila i del port de Blanes. El patrimoni vescomtal quedaria finalment en mans d'una altra Marquesa, la filla de Guerau VI de Cabrera i de Sança de Santaugènia, néta per tant de Guerau V i muller del comte Ponç Hug V d'Empúries; però per bé que aquest darrer esdevindria vescomte de Cabrera pel seu enllaç matrimonial amb Marquesa —que, al seu torn, passaria a ser també comtessa d'Empúries—, els fills d'ambdós no rebrien aquest títol. De fet, l'hereu de Marquesa d'Empúries al vescomtat de Cabrera seria el nét del seu oncle Ramon i tercer dels senyors de Montclús de la dinastia Cabrera, que no era cap altre que el Bernat II de Cabrera que inspiraria les esmentades obres de Mira de Amescua.

Els molts serveis polítics i militars que el vescomte Bernat II de Cabrera prestà a Pere el Cerimoniós li donarien accés directe a la persona del monarca, que el convertiria en un dels seus consellers més poderosos i influents, i que el recompensaria concedint-li, entre altres coses, el vescomtat de Bas, així com creant l'any 1356 el comtat d'Osona pel seu fill i successor a la mort de l'hereu Ponç IV de Cabrera, Bernat III. Això darrer es féu aprofitant en part el dot de Margarida de Foix, filla dels vescomtes de Castellbò i mu-

ller de Bernat III. El conseller Bernat II, que rebria fins i tot l'encàrrec d'exercir de tutor de l'hereu al tron d'Aragó —el futur Joan el Caçador—, i el seu fill el comte d'Osona, van mantenir les seves posicions de privilegi fins veure's superats alhora pel rumb que estava prenent la Guerra dels Dos Peres i per la capacitat de pressió dels enemics que s'havien creat, que en darrer terme servirien per atiar el ressentiment que el Cerimoniós havia anat acumulant envers ells, i empènyer aquest darrer a obrir-los un procés per lesa majestat. Amb la captura del comte d'Osona al setge castellà de Calataiud —que aviat generà sospites de canvi de bàndol—, la càrrega sobre el seu pare de tota la responsabilitat de l'esclat de la guerra i la seva execució pública, i, finalment, amb la confiscació del patrimoni familiar, els Cabrera entrarien en la seva primera gran fase crítica des dels temps del vescomte Guerau IV. Malgrat això, a partir de 1372 el Cerimoniós començaria a restituir part del patrimoni familiar al jove hereu del ja difunt comte d'Osona, Bernat IV de Cabrera, premiant així la tenacitat desplegada per la vescomtessa vídua Timbor de Fenollet i per la comtessa d'Osona, àvia i mare respectives del nou vescomte de Cabrera.

Bernat IV de Cabrera no només recuperaria la posició adquirida pels seus antecessors, sinó que assoliria de nou el rang comtal quan Martí l'Humà, aleshores encara duc de Montblanc, li concedís l'any 1392 el comtat de Modica a Sicília per la seva implicació en l'expedició de conquesta d'aquell regne. A diferència del comtat d'Osona, el comtat de Modica quedaria a partir d'aleshores en propietat de la família, per bé que aquesta no es lliuraria d'haver de fer front a nous períodes d'incertesa. Com havia succeït amb el seu pare i el seu avi, Bernat IV experimentaria també els riscos de l'adquisició d'un poder desmesurat en la cort reial, tot i que, en el seu cas, l'escenari fos el sicilià; com aquells, seria objecte d'un procés judicial endegat per la seva gran enemiga, la reina vídua Blanca de Navarra, però el canvi de dinastia al tron d'Aragó i la revolta de Jaume II d'Urgell jugarien a favor seu i Bernat IV de Cabrera seria finalment rehabilitat. A la seva mort l'any 1423, havia deixat repartit el gruix de la seva herència entre Bernat Joan de Cabrera i un dels molts germans bastards d'aquest, de nom Ramon. Al primer li corresponien les senyories catalanes dels Cabrera, i al segon, les sicilianes.

Superat el conflicte amb Blanca de Navarra i recuperada la posició política de la nissaga, la situació semblava més o menys estabilitzada. Però el cert és que els cent anys següents a la defunció de Bernat IV de Cabrera es caracteritzaren per tot el contrari. En la figura de Bernat Joan coincidirien l'inici de «l'ensorrament del seu llinatge», produït, en paraules de Sobrequès, «per l'atzar de les successions i la dissipació del patrimoni en el gran xuclador de la guerra civil», i, atenent a un altre historiador de referència obliga-

da, el sicilià Enzo Sipione, el del «declivi» del poder dels comtes de Modica (Figura 3).¹⁰

D'entrada, Bernat Joan no encaixà massa bé que se'l privés d'una part de l'herència, com per altra banda era d'esperar. Conseqüència directa d'això serien els enfrontaments entre ell i Ramon, que acabarien amb una sentència reial per la qual Bernat Joan rebria els drets sobre el comtat de Modica a canvi de l'entrega d'una suma de diners a Ramon. De manera que Bernat Joan i la seva esposa Violant de Prades, a més de vescomtes de Cabrera i Bas, serien també comtes de Modica pels volts de 1426. Ara bé, al marge d'una intensa activitat a Corts i d'una important implicació en les guerres itàliques d'Alfons el Magnànim, els esdeveniments que marcarien el destí de Bernat Joan, així com el dels seus familiars i successors, serien, d'una banda, les revoltes que esclatarien al comtat de Modica els anys 1447 i 1449, i d'una altra, el seu posicionament i el de la seva muller Violant de Prades durant la Guerra Civil Catalana. Així, a Sicília les revoltes contra allò que els modicans percebien com un abús del poder comtal desembocarien en greus disturbis —inclosa la crema del palau dels comtes a Ragusa l'any 1447—, seguits de l'inici d'un nou procés judicial que obligaria Bernat Joan a desprendre's de bona part de les seves senyories a l'illa. Mentrestant, a Catalunya, la decisió d'aquest de canviar de bàndol quan se'l tenia per servidor de la causa del príncep de Viana li costaria l'empresonament l'any 1462 i la pèrdua del seu patrimoni, que Violant intentà conservar mantenint-se, almenys en aparença, del costat de la Diputació del General. Violant, vídua des de 1466, moriria abans de poder veure uns resultats dels seus esforços que serien clarament contraris a les seves esperances, ja que el setembre de 1471 el patrimoni Cabrera es convertiria precisament en moneda de canvi en el traspàs de lleialtats de set dels antics grans partidaris de la Diputació, la iniciativa dels quals facilitaria la victòria del rei Joan II. Els successors de Bernat Joan i Violant, Joan I de Cabrera i el seu fill Joan II, àlies *Giannotto* («Joanet»), ni tan sols tindrien capacitat de reacció, doncs no els seria concedit el temps necessari per exhibir-la: el comte Joan I moriria tres anys més tard que la seva mare, i el seu hereu el seguiria tan sols uns altres tres anys després, el 1477.¹¹

La mort d'un jove *Giannotto* sense descendència legítima coneguda assenyalaria la imminent extinció biològica de la nissaga Cabrera. En els dies

¹⁰ S. SOBREQUÉS I VIDAL, *Els Barons de Catalunya*, p. 200; ENZO SIPIONE, *Economia e società nella contea di Modica (secoli XV-XVI)*, Messina, Intilla, 2001, p. 13 [edició pòstuma a cura de Clara Biondi d'un manuscrit original del mateix Sipione].

¹¹ JOSEP MARIA PONS I GURI, «Producció de dret paccionat al vescomtat de Cabrera. Capítols dels anys 1387, 1398, 1415 i 1488», dins *Idem, Recull d'estudis d'història jurídica catalana*, vol. 4, Barcelona, Fundació Noguera, 2006, pp. 255-276 [edició revisada d'un article publicat el 1934].

de la comtessa d'Empúries, aquesta havia pogut dirigir la vista envers els seus cosins de la branca de Montclús, però al marge d'un germà bastard anomenat Joan, en el darrer quart del segle XV ja no hi havia aquesta possibilitat. Aleshores les úniques capaces de succeir el darrer comte de Modica d'origen català serien les seves germanes Anna i Isabel, el que invariablement significava la incorporació, més tard o més d'hora, de l'herència dels Cabrera en una altra família. A les darreries de l'Edat Mitjana i a començaments de l'Edat Moderna, això es traduïa normalment en el casament de nobles procedents de la Corona de Castella amb les hereves de moribundes nissagues nobiliàries catalanes.¹²

De fet, seria exactament el que succeiria. Anna I de Cabrera, comtessa de Modica i vescomtessa de Cabrera i Bas, casaria l'any 1480 amb Fadrique II, fill de l'almirall castellà Alfonso II. Un Enríquez, per tant, i com a tal, un descendent directe de l'infant Fadrique, que era fruit de la relació d'Alfons XI de Castella amb la seva amant Leonor de Guzmán, mestre de l'Orde de Santiago, i, en definitiva, germà —es creu que bessó— de l'aleshores comte Enrique, el primer Trastámara en assolir el tron castellà al servei del qual moriria a l'exili ni més ni menys que Bernat III de Cabrera —és a dir, el rebesavi patern d'Anna I—. El rei Pere I de Castella, germanastre d'ambdós i successor d'Alfons XI, faria matar l'infant Fadrique l'any 1358, però l'hereu d'aquest, el jove Alfonso, sobreviuria sota la protecció del seu oncle patern Enrique. Seria justament per això que Alfonso i els seus successors prendrien el cognom d'Enríquez. Aquests darrers rebrien també en herència les gràcies que els reis de Castella concediren a Alfonso I Enríquez, entre les quals cal comptar la senyoria de Medina de Rioseco (Valladolid), rebuda l'any 1421, i el càrrec d'almirall de Castella, que havia estat del seu cunyat Diego Hurtado de Mendoza, i al qual seria elevat l'any 1405. En els dies d'Alfonso I, els almiralls de Castella encara s'implicaven personalment en els afers marítims de la Corona, però quan el seu besnét Fadrique II es va convertir en el quart almirall castellà de la dinastia dels Enríquez a la mort del seu pare l'any 1485, feia ja molt que els almiralls de Castella havien deixat d'intervenir de manera directa en els assumptes de la mar per concentrar-se sobretot en les rendes jurisdiccionals que els oferia el càrrec.¹³

És bastant probable que la comtessa Anna veiés alguna mena de benefici en la bona sintonia que semblava haver-hi entre el seu cònjuge i Ferran II

¹² Pere MOLAS RIBALTA, *L'alta noblesa catalana a l'Edat Moderna*, Vic, Eumo, 2004, p. 14.

¹³ Vegeu especialment Pascual MARTÍNEZ SOPENA, *El señorío de Medina de Rioseco bajo el Almirante Alfonso Enríquez (1389-1430)*, Valladolid, Universidad de Valladolid, 1977, p. 28. Pel que fa a l'evolució de l'almirallat de Castella, els estudis d'Eduardo Aznar i de José M. Calderón Ortega són de consulta obligada. Vegeu per exemple Eduardo AZNAR VALLEJO, «Las rentas del Almirantazgo castellano. Entre la ley y la costumbre», *En la España Medieval*, 37 (2014), pp. 131-163.

el Catòlic, del qual era cosí germà —la mare de Ferran, la reina Joana Enríquez, era tia paterna de Fadrique II—, ja que el parentiu del seu espòs amb el monarca segurament jugaria a favor seu en el llarg procés de reclamació d'aquelles heretats dels Cabrera que encara no li havien estat retornades. Però la satisfacció de les compensacions econòmiques als afectats per les devolucions demanava temps, i quan Anna i Fadrique II van estar en disposició de visitar per primera vegada els seus dominis catalans l'any 1487, l'afer encara no estava resolt. Per altra banda, sembla estar força clar que la voluntat del mateix Ferran pesaria molt en el casament de la comtessa de Modica amb l'hereu a l'almirallat de Castella, el que en aquelles circumstàncies, sense una parentela forta ni uns aliats sòlids sobre els quals recolzar-se, constituïa una mena de salvació per Anna I de Cabrera i pel llegat d'una nissaga que es trobava en vies d'extinció. En aquell estat de coses, Anna I difícilment podria fer més que resignar-se a l'encerclament gairebé total del que restava de la seva família i del seu patrimoni, que es faria efectiu a través de dos enllaços matrimonials més. L'un, tingut lloc pels volts de 1490 entre la seva germana Isabel, senyora de Caccamo, i el seu cunyat Bernardino Enríquez, comte de Melgar; l'altre, entre la seva neboda per via bastarda Anna II de Cabrera i un altre dels seus nebots, Luis I Enríquez.

En aparença pressionada per Ferran el Catòlic fins que, a manca de descendència, accedí a deixar l'herència dels seus ancestres precisament a l'esmentat Luis I, Anna I de Cabrera ha quedat, com és habitual en aquests casos, a l'ombra del seu espòs, d'altra banda un personatge remarcable dels inicis de la Monarquia Hispànica.¹⁴ Desterrat a Sicília per ordre d'Isabel I de Castella poc després d'haver casat amb Anna per un incident violent a la cort, Fadrique II recuperà el favor reial i succeí amb èxit el seu pare en l'almirallat de Castella, sent capaç també de conservar per als seus successors un patrimoni dispers pels regnes de Lleó i de Sicília i pel Principat de Catalunya, als quals s'afegí l'any 1506 un segon almirallat, el del regne de Granada. Això darrer generaria conflictes amb els habitants de poblacions com ara Màlaga, que s'hi revoltaria el 1516. L'almirall Fadrique II destacà entre altres coses pel seu suport continu al seu cosí germà Ferran el Catòlic, la seva col·laboració amb el govern de l'arquebisbe —més tard cardenal— Cisneros havent traspassat el marit de la reina Joana el 1506, i pel seu perfil humanista. Però, sobretot, Fadrique II destacà pel seu alineament amb el bàndol monàrquic contra els *comuneros*, als quals ajudà a derrotar en la batalla de Villalar l'any 1521, per bé que amb reserves. De fet, tot indica que l'almirall intentà negociar per tal d'evitar els enfrontaments. En això troba-

---

¹⁴ P. MOLAS RIBALTA, *L'alta noblesa catalana*, pp. 18-20.

ria el suport d'Anna, que es mostraria molt activa en les negociacions, tot i que a la fi la solució arribés per la via de les armes.¹⁵

Anna I de Cabrera moriria l'any 1526; Fadrique II Enríquez la seguiria el 1538. Donat que finalment no havien tingut fills del seu matrimoni, i que Fadrique II no n'havia tingut tampoc en els seus anys de viduïtat, els títols que havia heretat del seu pare Alfonso II, això és, els d'almirall de Castella, senyor de Medina de Rioseco i comte de Melgar, passarien a mans del seu germà Fernando Enríquez, per a qui Carles V convertiria immediatament en ducat la senyoria de Medina de Rioseco, mentre els de comte de Modica i de vescomte de Cabrera i Bas, transmesos per la seva esposa Anna, serien per a l'hereu de Fernando, el també almirall Luis I Enríquez de Cabrera, espòs de la seva neboda Anna II de Cabrera.

Més enllà del cognom compost, dels Cabrera descendents dels vescomtes de Girona els Enríquez de Cabrera retindrien només el patrimoni sicilià. Davant la impossibilitat de fer front al pagament de les més de 40 000 lliures que devia a Francesc de Montcada, primer comte i més tard marquès d'Aitona, l'almirall Luis II Enríquez de Cabrera, duc de Medina de Rioseco, comte de Modica i vescomte de Cabrera i Bas, es veuria obligat l'any 1574 a transferir al comte d'Aitona els seus estats catalans fins que fos capaç d'eixugar el deute.¹⁶ Ja fos per incapacitat financera, per manca de voluntat, o bé per una combinació d'ambdós factors, el cas és que els Enríquez de Cabrera mai no recuperarien les possessions que havien tingut a Catalunya. Així, mentre la dinastia dels almiralls de Castella retenia el comtat de Modica a l'illa de Sicília, els Montcada comtes d'Aitona, després marquesos, integrarien al seu patrimoni els títols de vescomtes de Cabrera i Bas, que perdrien només temporalment degut al seu suport a la causa borbònica. Concretament, l'any 1706 l'arxiduc Carles d'Àustria féu confiscar els dominis catalans dels marquesos d'Aitona, que no els recuperarien fins a la victòria final de Felip V.¹⁷ I, en qualsevol cas, el marquès Guillem Ramon de Montcada moriria aviat sense descendència masculina legítima, deixant enrere una hereva, la marquesa Teresa de Montcada, que el 1722 —quan comptés catorze anys—, casaria amb un altre marquès, concretament el de Cogolludo, anomenat Luis Antonio Fernández de Córdoba y Spínola de la Cerda.

¹⁵ Del perfil humanista de l'almirall Fadrique II Enríquez es va ocupar sobretot Juan Bautista AVALLE ARCE. Per exemple, a JUAN B. AVALLE ARCE, «Rasguño de un humanista entreverado: el Almirante Don Fadrique Enríquez», dins Luisa López Grigera, Augustin Redondo, *Homenaje a Eugenio Asensio*, Madrid, Gredos, 1988, pp. 67-77.

¹⁶ J. M. PONS I GURI, «Actes possessoris de les jurisdiccions dels vescomtats de Cabrera i de Bas. Federique Enríquez de Cabrera, any 1527. Gastó de Montcada i Gralla, any 1594», dins *Idem, Recull d'estudis*, vol. 4, p. 289 i doc. 1, pp. 294-295.

¹⁷ P. MOLAS RIBALTA, «El marquès d'Aitona a la Guerra de Successió», *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, 11 (2000), pp. 54-59.